

Гуржий П.О.
аспірант кафедри фінансів та обліку,
Дніпровський державний технічний університет, м. Дніпро*

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Hurzhyi P.O.,
*postgraduate student at the department
of finance and accounting,
Dniprovsky State Technical University, Dnipro*

EVALUATION OF THE EFFECTIVENESS OF HEALTH CARE INSTITUTIONS

Постановка проблеми. У сучасних умовах, коли у суспільстві відбуваються зміни у всіх сферах, особливого значення набувають питання здійснення реформування галузі охорони здоров'я. Важливу роль при цьому має здійснення оцінювання діяльності закладів охорони здоров'я (ЗОЗ), зокрема, визначення ефективності їх функціонування внаслідок прийняття управлінських рішень з урахуванням впливу об'єктивних та суб'єктивних чинників внутрішнього та зовнішнього середовища. За цих умов управлінський персонал медичних закладів має володіти інструментами оцінювання ефективності діяльності та використовувати їх з метою визначення позитивних та негативних сторін діяльності.

Вибір найбільш оптимальної методики оцінювання, яка забезпечить визначення реального стану закладу охорони здоров'я, є важливим завданням у реалізації напрямів його успішного функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методичним та практичним аспектам діяльності ЗОЗ та, зокрема, ефективності їх функціонування присвячено праці таких науковців, як: Алшарф І. А. М. [1], Баєва О. В. [2], Білінська М. М. [2], Білецька І. М. [3], Васильців І. Г. [3], Дацій Н. В. [4], Жаліло Л. І. [2], Котлик А. В. [5], Назарко С. О. [6], Парій В. Д. [7].

Авторами досліджуються також питання використання інструментів економічного аналізу, оцінювання фінансового стану ЗОЗ та, зокрема, фінансової стійкості, здійснення економіко-аналітичної діагностики закладів та аналізу інтегральної оцінки ефективності [8–12].

Водночас, попри представлені наукові напрацювання, виникає необхідність в обґрунтуванні комплексної методики оцінювання ефективності діяльності ЗОЗ, яка забезпечить розробку та прийняття управлінських рішень, спрямованих на покращання їх функціонування.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення інструментів оцінювання ефективності діяльності закладів охорони здоров'я та розробка теоретико-методичних рекомендацій щодо їх застосування задля вироблення обґрунтованих управлінських рішень для їхнього успішного функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективність діяльності ЗОЗ вимірюється сукупністю показників, які характеризують певну ділянку здійснення медичного процесу. Важливим завданням управлінського персоналу є вибір таких показників, які б забезпечували комплексне оцінювання стану ЗОЗ. На особливу увагу при цьому заслуговує застосування інструментів комплексного аналізу діяльності медичного закладу, як сукупності прийомів і методів групування та порівняльного оцінювання показників медичної (лікувально-профілактичної) та фінансової діяльності.

Важливим пріоритетним напрямом аналізу діяльності ЗОЗ є оцінювання рівня медичної, соціальної та економічної ефективності. Водночас визначення економічної ефективності неможливе без оцінювання медичної і соціальної ефективності. Між цими видами ефективності існує тісний взаємозв'язок і взаємообумовленість. Медична ефективність – характеристика, яка визначає рівень досягнення медичного результату (на рівні пацієнта – одужання або покращання здоров'я; на рівні закладів – питома вага вилікуваних пацієнтів, зменшення кількості випадків захворювань населення, зменшення випадків хронічних захворювань).

Соціальна ефективність – характеристика, яка виражає рівень досягнення соціального результату (для пацієнта – працездатність після захворювання та ведення активного способу життя,

* Науковий керівник: Будько О.В. – д-р екон. наук, професор

задоволеність пацієнтами наданою медичною допомогою; для всієї галузі у цілому – зростаюча тривалість життя населення, показники інвалідності, які мають тенденцію до зниження, задоволеність населення системою охорони здоров'я у цілому).

Економічна ефективність – характеристика, яка визначається порівнянням отриманих результатів і здійснених витрат. Ця характеристика пов'язана з пошуком найбільш раціонального використання ресурсів, які має у своєму розпорядженні медичний заклад.

У цьому зв'язку слід відмітити, що певна медична послуга, яка надається ЗОЗ може бути економічно не вигідною, але при цьому вона є необхідною для забезпечення медичної та соціальної ефективності. Відповідно, при здійсненні оцінювання діяльності медичного закладу, всі три характеристики слід розглядати у їх взаємозв'язку.

Економічний аналіз ефективності діяльності є заключним етапом комплексного аналізу діяльності ЗОЗ, на підставі якого приймаються управлінські рішення, пов'язані з визначенням розміру партії закупівель медичного обладнання, медикаментів, продуктів харчування та інших матеріальних ресурсів. Тому показники, які використовуються для оцінювання функціонування ЗОЗ, повинні забезпечувати можливість здійснювати оцінювання його діяльності з урахуванням всіх трьох складових ефективності.

До показників, які забезпечують визначення медичної ефективності, слід віднести такі показники, як: частка охоплення населення медичними послугами; рівень диспансеризації; питома вага вилікуваних хворих; кількість випадків захворювань, а також їх переходу у хронічну форму.

Показниками соціальної ефективності слід визначити: чисельність закріпленого населення; забезпеченість лікарями (на 10000 населення); кількість амбулаторно-поліклінічних відвідувань; кількість пролікованих хворих; рівень задоволеності персоналу умовами роботи; час очікування у черзі; кількість скарг від пацієнтів; рівень тривалості життя населення; рівень інвалідності; рівень задоволеності суспільства рівнем надання медичної допомоги.

Показниками, які визначають економічну ефективність, є: рівень використання потужності закладу; рівень виконання функції посади лікаря; показники використання ліжкового фонду; показники використання матеріальних ресурсів; показники використання кадрів; показники ефективності надання платних медичних послуг; структура витрат коштів за видами джерел фінансування; структура витрат за видами медичної допомоги; вартість одиниці наданої медичної допомоги; вартість одного ліжка-дня по медикаментах; вартість одного ліжка-дня по харчуванню.

Аналіз показників за всіма видами ефективності дозволить визначити недоліки діяльності ЗОЗ та своєчасно прийняти ефективні управлінські рішення. Важливо при цьому визначити концептуальні засади економічного аналізу діяльності закладу: мету, завдання, види, джерела інформації та етапи здійснення.

Метою економічного аналізу діяльності ЗОЗ є виявлення резервів підвищення ефективності функціонування медичного закладу та розроблення заходів щодо їх успішної реалізації. Завданнями економічного аналізу діяльності медичного закладу слід визначити:

- пошук та розробка напрямів підвищення ефективності та діяльності ЗОЗ;
- визначення резервів використання ресурсів медичного закладу;
- пошук та впровадження провідних технологій лікувального процесу;
- оцінка ефективності медичної допомоги.
- оцінка ефективності управлінських рішень.

У ході економічного аналізу діяльності ЗОЗ доцільно використовувати такі методи, як: метод порівняння, індексний метод, метод групування, балансовий метод, факторний аналіз, метод розрахунку відносних величин, економіко-математичні методи, метод статистичних групувань, метод експертних оцінок, експериментальний метод.

Залежно від мети аналізу слід виділити такі види економічного аналізу ЗОЗ:

- 1) за часом прийняття рішень – перспективний, ретроспективний, оперативний, поточний;
- 2) за рівнями управління – на рівні закладу, на рівні відділень, на рівні робочого місця (керівника, лікаря, медичної сестри тощо);

3) за цілями проведення економічного аналізу:

– комплексний економічний аналіз – спрямований на вивчення та оцінювання всієї діяльності ЗОЗ, що дозволить визначити напрями його розвитку за аналізований період, виконання запланованих показників та здійснити оцінювання отриманих результатів і факторів, які мають вплив на них;

– спеціальний аналіз – здійснюється з метою вивчення та оцінювання окремого питання;

4) за змістом – фінансово-економічний аналіз (оцінка фінансового стану та результатів діяльності ЗОЗ), управлінський аналіз (отримання інформації з метою планування та контролю діяльності ЗОЗ), маркетинговий аналіз (оцінювання ринкових можливостей ЗОЗ, його конкурентоспроможності та потенціалу на ринку медичних послуг), функціонально-вартісний аналіз (визначення та оцінювання витрат у процесі надання медичних послуг та виробництва медичних товарів);

- 5) за періодом проведення – періодичний, разовий;
- 6) за ступенем охоплення закладів – комплексний, тематичний, локальний, суцільний, вибірковий.

Джерелами інформації при здійсненні економічного аналізу виступають: дані місячної, кварталної та річної фінансової звітності, статистичні дані, матеріали експертних оцінок якості лікувально-профілактичної допомоги, дані первинної медичної документації, дані виконання планових показників діяльності ЗОЗ.

Економічний аналіз в ЗОЗ доцільно здійснювати за такими етапами (рис. 1).

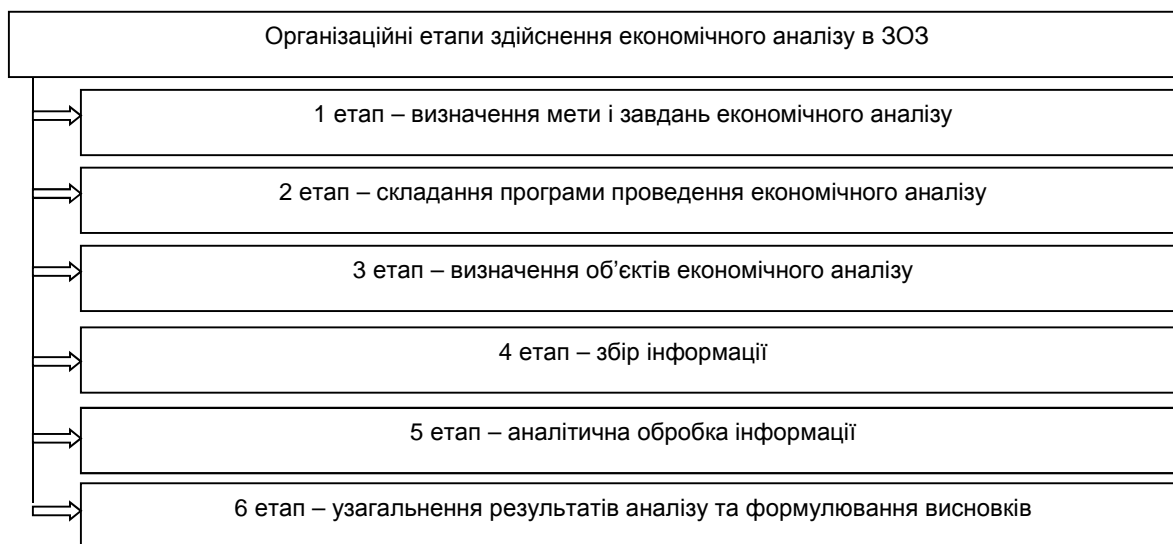

Рис.1. Етапи здійснення економічного аналізу діяльності в закладах охорони здоров'я
Джерело: сформовано автором

Визначені інструменти аналізу забезпечують розрахунок показників ефективності діяльності ЗОЗ у цілому та за використаними ресурсами (трудовими, матеріальними, фінансовими).

Економічні показники діяльності медичних закладів доцільно поділити на показники діяльності стаціонару та показники діяльності поліклініки.

До економічних показників діяльності стаціонару слід віднести: ефективність використання ліжкового фонду; кількість лабораторних аналізів та досліджень на одного хворого (на 100 пацієнтів); коефіцієнт використання лікувально-діагностичної апаратури та обладнання; ефективність стаціонарної медичної допомоги (одужання, покращання, перехід на інвалідність тощо); частота післяопераційних ускладнень (у %); вартість утримання одного ліжка на рік; вартість одного ліжко-дня у стаціонарі; вартість утримання одного хворого у грн.

Оцінювання діяльності поліклініки передбачає розрахунок таких показників, як: ефективність профілактичних оглядів (медична та економічна); ефективність диспансеризації (медична та економічна); економічна ефективність від зниження захворюваності з тимчасовою втратою працездатності; економічний збиток від інфекційної захворюваності; коефіцієнти використання лікувально-діагностичної апаратури та обладнання; вартість одного відвідування у поліклініці та на дому за спеціальностями.

Більш глибокий аналіз може бути здійснений за видами ресурсів, які використовуються медичними закладами.

Ефективність використання трудових ресурсів доцільно оцінювати за такими показниками (табл. 1).

Таблиця 1
Показники ефективності використання трудових ресурсів у закладах охорони здоров'я

Показники	Розрахунок
1	2
1) середньорічне навантаження лікаря (Нл)	$Hл = \text{кількість відвідувань на рік} / \text{середньорічна чисельність лікарів}$
2) час на одне відвідування (Ч)	$Ч = \text{відпрацьований час (у хв.)} / \text{кількість відвідувань}$
3) ступінь виконання плану відвідувань (Вп)	$Вп = \text{фактична кількість відвідувань} / \text{планова кількість відвідувань} \times 100 \%$

продовження табл. 1

1	2
4) динаміка відвідувань (Дв)	$Дв = \text{кількість відвідувань у поточному періоді} / \text{кількість відвідувань у попередньому періоді}$
5) укомплектованість кадрами (Ук)	$Ук = \text{число зайнятих посад на кінець звітного року} / \text{число штатних посад} \times 100 \%$
6) плинність кадрів (Пк)	$Пк = \text{кількість звільнених на кінець звітного року} / \text{кількість штатних посад} \times 100 \%$
7) ефективність роботи медичного персоналу (Е)	$E = K_i \times K_c \times K_l \times K_r \times K_z$, де K_i – коефіцієнт інтенсивності лікування = кількість пролікованих хворих за відпрацьований час / кількість пролікованих хворих на одну лікарську посаду у середньому по відділенню за той же період; K_c – коефіцієнт складності лікування = показник складності / середній показник складності виконаної роботи на одну лікарську посаду відділення. Показник складності – сумарна кількість завершених випадків лікування певного ступеня складності (ступінь складності завершеного випадку – від 0 до 9); K_l – коефіцієнт якості лікування = кількість завершених випадків з оптимальними технологіями лікування на одного лікаря (або на відділення) / загальна кількість завершених випадків на одного лікаря (або на відділення), яка оцінюється за той же період; K_r – коефіцієнт результативності лікування = кількість завершених випадків з досягнутим запланованим результатом / кількість всіх завершених оцінюваних випадків (у лікаря, на відділення тощо); K_z – коефіцієнт задоволеності пацієнтів = кількість задоволених професіоналізмом лікаря (лікарів відділення) / загальна кількість пацієнтів, які приймали участь в опитуванні

Джерело: складено за [7; 13]

Показники ефективності використання матеріальних ресурсів забезпечують оцінювання ступеня ефективності використання основних і оборотних коштів в ЗОЗ (табл. 2).

Таблиця 2

**Показники ефективності використання матеріальних ресурсів
в закладах охорони здоров'я**

Показники	Розрахунок
1) фондовіддача (ФВ) (грн/грн)	$ФВ = \text{дохід} / \text{вартість основних засобів}$
фондовіддача (ФВ) (осіб/грн)	$ФВ = \text{кількість пролікованих пацієнтів за рік} / \text{вартість основних засобів}$
2) фондомісткість (ФМ) (грн/грн)	$ФМ = \text{вартість основних засобів} / \text{дохід}$
фондомісткість (ФМ) (грн/осіб)	$ФМ = \text{вартість основних засобів} / \text{кількість пролікованих пацієнтів за рік}$
3) фондоозброєність (ФО)	$ФО = \text{вартість основних засобів} / \text{середньооблікова чисельність працюючих у закладі}$
4) матеріаловіддача (МВ) (грн/грн), матеріаловіддача (МВ) (осіб/грн)	$МВ = \text{дохід} / \text{матеріальні витрати}$ $МВ = \text{кількість пролікованих пацієнтів за рік} / \text{матеріальні витрати}$
5) матеріаломісткість (ММ) (грн/грн), матеріаломісткість (ММ) (грн/осіб)	$ММ = \text{матеріальні витрати} / \text{дохід}$ $ММ = \text{матеріальні витрати} / \text{кількість пролікованих пацієнтів за рік}$
6) вартість утримання одного ліжка на рік (Вл)	$Вл = \text{сума витрат медичного закладу} / \text{середньорічна кількість ліжок}$
7) вартість одного ліжко-дня (Влд)	$Влд = \text{сума витрат медичного закладу} / \text{фактична кількість ліжко-днів}$
8) вартість утримання одного пацієнта (Вуп)	$Вуп = \text{вартість одного ліжко-дня} \times \text{середня тривалість перебування пацієнта у медичному закладі}$

Джерело: складено за [7]

До показників ефективності використання фінансових ресурсів відносять поріг беззбитковості (Пб) ($Пб = \text{постійні витрати} / (\text{тариф медичної послуги} - \text{змінні витрати на одну медичну послугу})$); коефіцієнти фінансового стану (коефіцієнти ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності); рентабельність (рентабельність наданих медичних послуг, рентабельність однієї послуги, рентабельність діяльності).

Крім того, порівняння альтернативних способів дій у медичному закладі може бути забезпечено використанням специфічних методів економічного аналізу: методу мінімізації витрат, методу «витрати-ефективність», методу «витрати-вигода», методу «витрати-корисність».

За допомогою методу мінімізації витрат здійснюється оцінювання двох або декількох пропонуванних програм, процедур, послуг, які призводять до однакових результатів (однакового клінічної або терапевтичної ефективності) та обирається одна з мінімальними витратами.

Метод «витрати–ефективність» здійснюється у випадку, коли дві альтернативні програми мають одну ціль, водночас розрізняються не тільки за витратами, але і за ступенем досягнення результату. Внаслідок аналізу визначається найбільш оптимальна як за ефективністю, так і за витратами.

Метод аналізу «витрати–вигода» передбачає порівняння різних медичних технологій та оцінювання витрат і результатів у грошовому еквіваленті. Результати аналізу представляються у формі відношення грошових витрат до грошової вигоди або у вигляді суми, яка показує чисту прибутковість або збитковість однієї програми відносно іншої.

Метод аналізу «витрати–корисність» слід використовувати у випадку, коли необхідно виміряти результати альтернативних програм з урахуванням корисності цих програм – результатів лікування, які виражаються у показниках якості життя (кількості якісних років життя, отриманих пацієнтом унаслідок лікування).

Висновки з проведеного дослідження. Оцінювання ефективності діяльності ЗОЗ є важливим інструментом покращання якості медичних послуг та оптимізації використання всіх ресурсів, які вони мають у своєму розпорядженні. Застосування методів оцінювання у їх взаємозв'язку забезпечить системний та комплексний характер здійснюваного аналізу, результати якого нададуть управлінському персоналу необхідну та актуальну інформацію для ухвалення ефективних рішень, спрямованих на розробку як стратегії діяльності закладу, так і вирішення оперативних фінансово-господарських питань та питань, пов'язаних зі здійсненням лікувально-профілактичного процесу.

Література

1. Алшарф І. А. М. Формування механізму управління ефективністю діяльності медичних підприємств та установ : дис. ... канд. екон. наук. 08.00.04. Одеса, 2020. 239 с.
2. Баєва О. В., Білинська М. М., Жаліло Л. І. Управління підприємницькою діяльністю в галузі охорони здоров'я : кол. моногр. Київ : МАУП, 2007. 376 с.
3. Білецька І. М., Васильців Т. Г. Концепційні положення менеджменту закладів охорони здоров'я: економічні аспекти системного розвитку. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична.* 2022. Випуск 35. С. 210-216.
4. Дацій Н.В. Особливості оцінки якості надання медичних послуг у системі охорони здоров'я України. *Інвестиції: практика та досвід.* 2018. № 4. С. 105-108.
5. Котлик А. В., Гресь Г. О. Підхід до розробки комплексу ключових показників оцінки ефективності діяльності приватних медичних закладів і його інтеграції з системою мотивації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство.* 2022. Випуск 43. С. 82-88.
6. Назарко С. О. Ефективне управління медичним закладом в умовах реформування системи охорони здоров'я. *Ефективна економіка.* 2020. № 1. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7574> (дата звернення: 07.11.2023).
7. Економіка охорони здоров'я: підручник / За заг. ред. д. мед. н., проф. Парія В. Д. ; Національний медичний університет імені О. О. Богомольця. Житомир, 2021. 288 с.
8. Іринчина І. Економічний аналіз як інструмент трансформації формату діяльності медичних установ. *Економічний аналіз.* 2020. Том 30. № 1. Частина 2. С. 53-59.
9. Жукевич С., Карпишин Н., Шегера О. Аналіз фінансової стійкості закладів охорони здоров'я в умовах сталого розвитку. *Світ фінансів.* 2022. № 3(72). С. 111-126.
10. Мельник А., Жукевич С. Економіко-аналітична діагностика в системі управління фінансовою діяльністю сучасного закладу охорони здоров'я. *Вісник економіки.* 2022. № 4. С. 28-43.
11. Черненко К. П., Семененко Г. М., Луконін О. В. Оцінка фінансового стану медичного закладу в умовах реформи фінансування системи охорони здоров'я. *Ефективна економіка.* 2020. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8449> (дата звернення: 10.11.2023).
12. Методологічні аспекти аналізу інтегральної ефективності діяльності закладів охорони здоров'я, що надають первинну медичну допомогу / Сердюк О. І., Короп О. А., Просоленко Н. В., Крупеня В. І., Рогожин Б. А. *Україна. Здоров'я нації.* 2018. № 3. С. 78-83.
13. Контроль якості медичної допомоги на рівні закладу охорони здоров'я. Методичні рекомендації / Рогач І. М., Слабкий Г. О., Качала Л. О., та ін. Ужгород, 2014. 48 с.

References

1. Alsharf, I.A.M. (2020), "Formation of the efficiency management mechanism of medical enterprises and institutions", Thesis Cand. Sc. (Econ.), 08.00.04, Odesa, Ukraine, 239 p.

2. Baieva, O.V., Bilynska, M.M. and Zhalilo, L.I. (2007), *Upravlinnia pidpriemnytskoiu diialnistiu v haluzi okhorony zdorovia* [Management of entrepreneurial activity in the field of health care], monograph, MAUP, Kyiv, Ukraine, 376 p.
3. Biletska, I.M. and Vasylytsiv, T.H. (2022), "Conceptual provisions of the management of health care institutions: economic aspects of system development", *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava. Serii ekonomichna. Serii yurydychna*, Issue 35, pp. 210-216.
4. Datsii N.V. (2018), "Peculiarities of assessing the quality of medical services in the healthcare system of Ukraine", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 4, pp. 105-108.
5. Kotlyk, A.V. and Hres, H.O. (2022), "An approach to the development of a set of key indicators for evaluating the effectiveness of private medical institutions and its integration with the motivation system", *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, Issue 43, pp. 82-88.
6. Nazarko, S.O. (2020), "Effective management of a medical institution in the context of reforming the health care system". *Efektivna ekonomika*, no. 1, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7574> (access date November 07, 2023).
7. Parii, V.D. (Ed.) (2021), *Ekonomika okhorony zdorovia* [Economics of health care], textbook, Natsionalnyi medychnyi universytet imeni O.O. Bohomoltsia, Zhytomyr, Ukraine, 288 p.
8. Irynychyna, I. (2020), "Economic analysis as a tool for transforming the format of activity of medical institutions", *Ekonomichni analiz*, Volume 30, no. 1, part 2, pp. 53-59.
9. Zhukevych, S., Karpyshev, N. and Shehera, O. (2022), "Analysis of the financial sustainability of health care institutions in conditions of sustainable development", *Svit finansiv*, no. 3(72), pp. 111-126.
10. Melnyk, A. and Zhukevych, S. (2022), "Economic and analytical diagnostics in the financial management system of a modern health care institution", *Visnyk ekonomiky*, no. 4, pp. 28-43.
11. Chernenok, K.P., Semenenko, H.M. and Lukonin, O.V. (2020), "Assessment of the financial condition of the medical institution in the context of the health care financing reform", *Efektivna ekonomika*, no. 12, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8449> (access date November 10, 2023).
12. Serdiuk, O.I., Korop, O.A., Prosolenko, N.V., Krupenia, V.I. and Rohozhyn, B.A. (2018), "Methodological aspects of the analysis of the integrated effectiveness of health care institutions providing primary medical care", *Ukraina. Zdorovia natsii*, no. 3, pp. 78-83.
13. Rohach, I.M., Slabkyi, H.O., Kachala, L.O. et al. (2014), *Kontrol yakosti medychnoi dopomohy na rivni zakladu okhorony zdorovia. Metodichni rekomendatsii* [Quality control of medical care at the level of a health care institution. Guidelines], Uzhhorod, Ukraine, 48 p.